

Mikołaj Popena, student I roku historii II stopnia.

Na straży porządku – kulisy powstania FBI

By zrozumieć realia Stanów Zjednoczonych pierwszej dekady XX wieku, należy wrócić się o kilkadziesiąt lat. Kraj zdążył już odbudować się po wojnie domowej, z dnia na dzień przybywało do niego coraz więcej ludzi chcących zbudować fortunę, wierzących w tzw. American dream. Ameryka nazywana rajem wolności, nie była jednak miejscem dla każdego.

Chociaż stereotyp Amerykanina WASP powoli odchodził do lamusa, nie oznaczało to końca problemów związanych z dyskryminacją rasową.¹ Wielu migrantów, szczególnie z południowej oraz wschodniej Europy było traktowanych jako obywatele drugiej kategorii. W przededniu wojny secesyjnej, populacja Stanów Zjednoczonych wynosiła – 31 443 321 osób², lecz 40 lat później – w 1900 roku wynosiła ponad dwukrotnie tyle - 76 303 387.³ Imigracja stanowiła zbawienie dla gospodarki tego kraju, jednak tak poważny wzrost ludności, prowadził do napięć społecznych. Niecałe 14% ludności USA urodziło się poza granicami kraju. Imigracja na taką skalę prowadziła do tworzenia się gett oraz dyskryminacji ludności nowoprzybyłej.⁴ Kolejnym z problemów, mającym związek z tym zagadnieniem, był wzrost przestępczości. Nie był to problem powiązany tylko i wyłącznie z nowymi przybyszami.

Już za kilka lat po Brooklynie przechadzać się będzie młody Al Capone, ikona amerykańskiej przestępczości. W Indianapolis John Dillinger będzie dorastał na rodzinnej farmie, a w Chicago na świat przyjdzie małe dziecko ochrzczone imieniem Lester Joseph Gillis, który później przekształci się w okrutnego zabójcę „Baby Face” Nelsona.⁵ Amerykańskie miasta stawały się powoli wylęgarnią przyszłego pokolenia zawodowych przestępców.

Do roku 1908 w Stanach Zjednoczonych istniało już ponad 100 miast z populacją przekraczającą 50 000 – co zrozumiałe, przestępczość rosła wraz z nimi. To właśnie w nich, w dzielnicach biedoty oraz przeludnionych kamienicach, wypełnionych rozczarowanymi ludźmi oraz pełnych napięć etnicznych coraz częściej dochodziło do konfliktów oraz kradzieży. Nie można również zapomnieć o coraz częstszych starciach między strajkującymi pracownikami fabryk,

---

¹ White Anglo-Saxon Protestant – określenie białych Anglosasów wyznań protestanckich, osiedlających się od XVII wieku na wschodnim wybrzeżu Stanów Zjednoczonych.

² 1860 Census: Population of the United States, <https://www2.census.gov/library/publications/decennial/1860/population/1860a-02.pdf> [dostęp 27.02.2025]

³ 1900 Census: Population of the United States, <https://www2.census.gov/library/publications/decennial/1900/volume-1/volume-1-p5.pdf> [dostęp 27.02.2025]

⁴ History Resources. Map of the Foreign-Born Population of the United States 1900, <https://www.gilderlehrman.org/history-resources/spotlight-primary-source/map-foreign-born-population-united-states-1900> [dostęp 27.02.2025]

⁵ The Nation Calls, 1908-1923, <https://www.fbi.gov/history/brief-history/the-nation-calls> [dostęp 27.02.2025]

domagającymi się poprawy warunków pracy, a ich właścicielami.

Rewolucja technologiczna również, miała ogromny wpływ na przebieg opisywanych wydarzeń. Wynalazki takie jak telefon, telegraf czy rozprzestrzenienie się kolei, pozwoliły zmniejszyć ogromne odległości, w kraju który od lat parł w kierunku dalej częściowo dzikiego zachodu.

Rewolucyjnym stał się rok 1908, w którym Model T – Henry`ego Forda po raz pierwszy zaczął zjeżdżać z linii montażowych Motor City, czyniąc pierwsze samochody dostępnymi dla mas i atrakcyjnymi dla bandytów, którzy wkrótce zaczęli je kupować bądź kraść, co pozwoliło im wymykać się władzom i ułatwiło „pracę”.⁶

Mimo opisanych przeze mnie powyżej realiów, w Ameryce nie istniał prawie żaden systematyczny sposób egzekwowania prawa. Oddalając się dalej od wschodniego wybrzeża, panowała większa anarchia i nieład. Lokalne społeczności, a nieraz i niektóre stany miały własne siły policyjne, były one jednak zazwyczaj słabo wyszkolone, niedostatecznie opłacane i co gorsza mianowane z pobudek politycznych. Z perspektywy całego kraju istniało niewiele federalnych przepisów karnych, a także tylko kilka słabo obsadzonych agencji federalnych, takich jak – Secret Service, które zajmowało się głównie krajową przestępczością i kwestiami bezpieczeństwa.⁷

Secret Service zostało pierwotnie utworzone w roku 1865, w celu zwalczania szerzącego się fałszerstwa oraz stabilizacji amerykańskiego systemu finansowego. Pod koniec wojny domowej, prawie 1/3 wszystkich pieniędzy w obiegu była fałszywa. W takiej sytuacji, stabilność finansowa kraju była zachwiana. Secret Service początkowo było tylko biurem w Departamencie Skarbu, jednak po zabójstwie prezydenta McKinleya (o którym później) w 1901 r., otrzymało zadanie całodobowej ochrony prezydenta Stanów Zjednoczonych.⁸ Z czasem misja ochronna została rozszerzona o zmiany ustawowe, dyrektywy decyzyjne prezydenta związane z bezpieczeństwem wewnętrznym. Odpowiadają również za ochronę ambasad i konsulatów zagranicznych w obszarze Waszyngtonu i okolic.⁹

Znając już realia oraz protoplastę FBI, należy poruszyć kwestię która wiąże się zasadniczo z utworzeniem wyżej wspomnianej organizacji. Jest nią idea anarchizmu, czyli brutalny odłam marksizmu, wzywający do rewolucyjnej walki o obalenie kapitalizmu (jednego z symboli Ameryki tamtych lat). Anarchiści poszli jednak o krok dalej, chcąc również całkowicie zlikwidować rząd. Dominujące przekonanie o jego opresyjności, prowadziło do licznych ataków na klasę rządzącą – w tym również księży oraz policjantów.¹⁰

---

⁶ Model T, <https://www.history.com/topics/inventions/model-t> [dostęp 27.02.2025]

⁷ The Nation Calls..., [dostęp 27.02.2025]

⁸ Jeffreys-Jones R., *The FBI: A History*, New Haven 2008, s. 41.

⁹ 150+ Years of History, <https://www.secretservice.gov/about/history/150-years> [dostęp 27.02.2025]

¹⁰ Carl Levy – Social Histories of Anarchism, <https://theanarchistlibrary.org/library/carl-levy-social-histories-of-anarchism> [dostęp 27.02.2025]

Można powiedzieć, że anarchiści byli w pewnym stopniu pierwszymi współczesnymi terrorystami – łączącymi się w małe oraz odizolowane grupy, motywowani ideologią oraz misją obalenia porządku publicznego, ale jak na ironię przyspieszyli oni tylko powstanie pierwszej poważnej grupy agentów federalnych, która zwać się będzie Federalnym Biurem Śledczym.

Nasza historia zaczyna się w roku 1901, kiedy 28-letni Amerykanin polskiego pochodzenia Leon Czolgosz, po utracie pracy w fabryce, zaczyna zaczytywać się w pisma anarchistów takich jak Emma Goldman oraz Alexander Berman. Niesiony swojego rodzaju misją dziejową, wsiada w pociąg do Buffalo, kupuje rewolwer i 6 września, oddaje dwa strzały w kierunku odwiedzającego miasto 25. prezydenta Stanów Zjednoczonych William`a McKinley`a. Prezydent niezwłocznie po zamachu został przeniesiony do szpitala, został ranny w brzuch i pierś. Początkowe diagnozy były optymistyczne, jednak tydzień po zamachu zaczęła rozwijać się gangrena, która doprowadziła do śmierci głowy państwa. McKinley zmarł dziewięć dni po zamachu w nocy z 13 na 14 września o godzinie 2:15.¹¹ Żeby sprawiedliwości stało się zadość, Czolgosz po krótkim procesie, został skazany i stracony na krześle elektrycznym jeszcze w tym samym roku. Przed straceniem miał wypowiedzieć poniższe słowa: *Zabiłem prezydenta, ponieważ był wrogiem prawych ludzi – prawych robotników. Nie żałuję swojego czynu.*¹²

W dzień śmierci prezydenta, jego stanowisko przejmuje Teodor Roosevelt. Nowy prezydent był zagorzałym zwolennikiem rosnącego w siłę Ruchu Postępowego. Wielu postępowców, w tym i Roosevelt, wierzyło że przewodnią ręką rządu federalnego jest niezbędna do zachowania porządku oraz wsparcia ludzi pracy, w społeczeństwie mocno uprzemysłowionym.

Teddy – bo tak nazywała prezydenta prasa, nie tolerował korupcji i nie ufał tym, których nazywał: *złoczyńcami wielkiego bogactwa*, już wcześniej reformował system, piastując urząd komisarza ds. służby cywilnej w Waszyngtonie, gdzie jak to mówił: *nieźle namieszał*. Miał on opinię człowieka ambitnego, chcącego zmian.¹³ Wierzył w prawo i jego egzekwowanie. To właśnie pod jego reformatorskim przywództwem FBI rozpoczęło swoją działalność.

Nowy prezydent mianował w 1906 r. na urząd Prokuratora Generalnego – Charles`a J. Bonaparte, wnuka Hieronima Bonaparte.¹⁴ Hieronim był najmłodszym bratem Napoleona, w roku 1803 poślubił piękną i pochodzącą z bogatej rodziny z Baltimore – Elisabeth Patterson. Małżeństwo to zostało jednak unieważnione na rozkaz jego starszego brata, a ich syn Hieronim Napoleon Bonaparte, wychowany w Stanach Zjednoczonych, stał się protoplastą amerykańskiej linii

---

¹¹ Pastusiak L., *Prezydenci Stanów Zjednoczonych Ameryki*, Warszawa 2002, s. 517.

¹² Pastusiak L. *Zamachy na prezydentów USA*, Warszawa 2010, s. 192-199.

¹³ The Nation Calls..., [dostęp 27.02.2025]

¹⁴ Attorney General: Charles Joseph Bonaparte, https://www.justice.gov/ag/bio/bonaparte-charles-joseph?fbclid=IwY2xjawIwK9tleHRuA2FlbQIxMAABHdjbw4XV1kijxWAK62YVxz6QXQMMRpkL03MGaDuN8G26Fg-k7V9pzJcgsg_aem_Efo0DWy5abxVTjTGzli3OQ [dostęp 27.02.2025]

Bonapartów. Był on ojcem naszego bohatera.¹⁵

W liście z 15 stycznia tego samego roku, zawierającym przeprosiny za wcześniejsze nadanie mu niewłaściwego stanowiska w Navy Department, stawiając go przed faktem dokonanym, prezydent poinformował Charles'a o jego nowej posadzie.¹⁶

Panowie znali się już wcześniej, bo od 1892 r., kiedy obaj uczestniczyli w spotkaniu ruchu reformatorskiego w Baltimore. W trakcie ich pierwszego spotkania przyszły prezydent miał wyrażać swoje zdanie co do wymagań przyjęcia do Straży Granicznej – chciał by przyjmowano do niej tylko najlepszych strzelców, na co Bonaparte miał odpowiedzieć w sposób żartobliwy, że strzelanie do celu nie wystarczy, ponieważ jego zdaniem: *Roosevelt powinien był kazać ludziom strzelać do siebie nawzajem i dać pracę tym, którzy przeżyli.*¹⁷ Z czasem mężczyźni zaczęli pogłębiać współpracę, dzięki czemu Bonaparte uzyskał nie jedno stanowisko w trakcie prezydentury Roosevelt'a.¹⁸

Bonaparte wspinając się po szczeblach kariery zrozumiał, że jego działania ograniczone są rosnącą falą korupcji i przestępczości. Posiadał pod swoją komendą agentów, mogących wykonywać tylko określone rodzaje zadań w jego imieniu. Co interesujące, jego agenci byli księgowymi, których zadaniem było kontrolowanie finansów sądów federalnych oraz kilku śledczych ds. obywatelskich. Nieraz zmuszony był wynajmować agentów z Secret Service, którzy byli o wiele lepiej wyszkoleni, jednak ich utrzymanie wynosiło monstrualne kwoty. Dodatkowo wszystkie raporty z misji składali szefowi Secret Service, a nie Prokuratorowi Generalnemu. Sytuacja ta frustrowała krewnego cesarza Francuzów, który postanowił zwiększyć kontrolę nad własnymi śledztwami. Przedstawił zaistniałą sytuację Kongresowi, w którym rozpatrywano czy wynajmowanie przez niego obcych agentów, jest zgodne z prawem. Chociaż batalia między prezydentem i jego prawą ręką przeciwko Kongresowi trwała długo, to właśnie ta druga strona wyszła z niej zwycięsko, zakazując wypożyczania agentów Secret Service innym instytucjom.¹⁹

Prokurator Generalny postanowił wziąć sprawy we własne ręce. Powołał własną grupę śledczą, wbrew woli rządu, posiadając jednak wsparcie prezydenta. Pod koniec czerwca, potajemnie zatrudnił 9 śledczych Secret Service, łącząc ich z 25 własnymi agentami, dzięki czemu utworzył specjalną grupę. Nowa jednostka, na czele której stał Stanley W. Finch, miała za zadanie prowadzić śledztwa dla Departamentu Sprawiedliwości.

Wszystko zaczęło się od krótkiej notatki datowanej na dzień 26 lipca 1908 r., opisującej regularną siłę agentów specjalnych, dostępnych do zbadania niektórych spraw Departamentu

---

¹⁵ Why Did So Much of Napoleon's Family Come to America?, <https://www.history.com/news/bonaparte-family-in-america-napoleon> [dostęp 12.03.2025]

¹⁶ Letter from Theodore Roosevelt to Charles J. Bonaparte, <https://www.theodorerooseveltcenter.org/Research/Digital-Library/Record/ImageViewer?libID=o193950> [dostęp 27.02.2025]

¹⁷ The Nation Calls... [dostęp 27.02.2025]

¹⁸ Bishop J. B., *Charles Joseph Bonaparte: His Life And Public Service*, Nowy Jork 1922, s. 92-93.

¹⁹ Tamże [dostęp 27.02.2025]

Sprawiedliwości. To właśnie ten dokument uważa się za podwaliny powstania Federalnego Biura Śledczego, znanego dziś na całym świecie jako FBI.²⁰ Należy jednak zwrócić uwagę, iż początkowa nazwa była inna – The Bureau of Investigation (BOI).²¹ Została ona zmieniona dopiero w 1935 r., kiedy dyrektorem tej instytucji był John Edgar Hoover.²²

Stosunki między Charles'em a Kongresem nie należały do najlepszych, mimo to Kongres nie blokował jego działań. Bonaparte jednak musiał zrezygnować ze stanowiska, wraz z końcem kadencji Roosevelt'a. 5 marca 1909 r., jego stanowisko objął nowy Prokurator Generalny – George Woodward Wickersham.²³

Na początku Biuro Śledcze było drobną instytucją, w której posady nieraz były nadawane z powodów politycznych, a agenci nie byli odpowiednio wyszkoleni. Z czasem jednak zatrudniono kilku znakomitych śledczych takich jak urodzony w Rosji Emilio Kosterlitzky, parający się wojaczką w czasie Meksykańskiej Rewolucji, gdzie dowodził oddziałem 400 ludzi w północnym Meksyku jako amerykański najemnik.²⁴ Następnie został zatrudniony jako specjalny pracownik przez FBI w 1917 r., udając niemieckiego lekarza. Z pracy zrezygnował w 1926 r., chcąc powrócić do Meksyku.²⁵

Początkowo agenci badali głównie sprawy związane z prawami obywatelskimi, zwracając szczególną uwagę na przepisy antymonopolowe, oszustwa gruntowe, oszustwa finansowe oraz naruszenie praw autorskich. Zajmowali się również kwestiami bezpieczeństwa narodowego i zwalczaniem organizacji anarchistycznych. Popularność zyskali dzięki zaangażowaniu w walkę z handlem ludźmi oraz międzynarodową prostytucją. Sprawa stała się głośna po uchwaleniu w roku 1910 ustawy Mann'a zwanej również *White Slave Traffic Act*.²⁶

Dzięki dużej skuteczności działań instytucji, w roku 1915 liczba pracowników wzrosła ponad dziesięciokrotnie z początkowych 34 do około 360 agentów specjalnych oraz personelu pomocniczego. Niedługo potem, z powodu wydarzeń zza oceanu – wybuch I wojny światowej, Biuro miało ręce pełne pracy. Dbanie o bezpieczeństwo narodowe było najważniejszym zadaniem instytucji.

Najpierw utworzono placówki na granicy z Meksykiem, w celu kontroli przemytu oraz badania naruszeń neutralności granicy. Jednak gdy niemieckie okręty podwodne rozpoczęły bezpardonowe zatapianie amerykańskich statków oraz gdy ich sabotażyści zaczęli podkładać bomby pod amerykańskie fabryki, Ameryka zaczęła szykować się do konfliktu.

6 kwietnia 1917 r., Kongres przy niewielkiej liczbie głosów sprzeciwu podjął decyzję

---

²⁰ Kortan M. P, Miller J. J., Mueller R. S., *The FBI: A Centennial History, 1908-2008*, Waszyngton 2008, s. 14.

²¹ Niniejsza nazwa powstała dopiero w 1909 r., po odejściu C. J. Bonaparte.

²² Lubowski A., *Alfabet amerykański*, Warszawa 2015, s. 100.

²³ Attorney General: George Woodward Wickersham, <https://www.justice.gov/ag/bio/wickersham-george-woodward> [dostęp 01.03.2025]

²⁴ Meed D. V., *Soldier of Fortune: Adventuring in Latin America and Mexico with Emil Lewis Holmdahl*, Houston 2003, s. 53-56.

²⁵ The Nation Calls... [dostęp 01.03.2025]

²⁶ Jeffreys-Jones R., *The FBI...*, s. 5-6.

o przystąpieniu USA do wojny po stronie państw ententy. Następnie uchwalił *ustawę o szpiegostwie* oraz *ustawę o sabotażu*, które przekazywały odpowiedzialność głównej krajowej agencji śledczej Biuru Śledczemu. Otrzymało ono zadanie łapania dezertersów z armii oraz pilnowania wrogich cudzoziemców. Należy zwrócić uwagę na fakt, że w 1910 r., około 9% amerykańskiej populacji posiadało niemieckie korzenie, bądź przybyło z Rzeszy.²⁷ W trakcie wojny, aresztowano ponad 4500 obywateli Niemiec, oskarżonych o szpiegostwo.²⁸

Chociaż wojna światowa zakończyła się rok później, Amerykanie zaczęli obawiać się światowej rewolucji, po tym gdy władzę w Rosji przejęli Bolszewicy. Rząd bał się zamieszek, do których mogło dojść z powodu strajków robotników oraz działań radykałów m. in. z grupy Wobblies, którzy odpowiedzialni byli za serię ataków bombowych na amerykańskich polityków w 1919 i 1920 roku.²⁹ Okres ten nazywa się w amerykańskiej historiografii czasem czerwonej paniki.³⁰

Odpowiedzią na te wydarzenia było masowe dochodzenie za które odpowiedzialny był Prokurator Generalny – A. Mitchell Palmer oraz prawnik Departamentu Sprawiedliwości, wspomniany wcześniej Edgar Hoover. Tak zwane „naloty Palmera”, których zadaniem była pacyfikacja ekstremistów, nie były jednak najlepiej zaplanowane oraz naruszały swobody obywatelskie. Incydent ten stanowił ważną lekcję dla przyszłego FBI, lecz spełnił swoje zadanie, łagodząc wpływ radykalnych ruchów społecznych w Stanach Zjednoczonych.³¹

Następne lata przyniosą kolejne zadania dla Federalnego Biura Śledczego, a Ameryka będzie potrzebowała jego zaangażowania bardziej niż kiedykolwiek. Wydarzenia które będą miały miejsce na przestrzeni kolejnych dziesięcioleci, przyniosą jego agentom jeszcze większą sławę. Jednak należy pamiętać, jak wyglądała geneza oraz początek funkcjonowania tej organizacji.

---

²⁷ German-Americans during World War I, <https://www.immigrantentrepreneurship.org/entries/german-americans-during-world-war-i/> [dostęp 01.03.2025]

²⁸ Krammer A., *Undue Process: The Untold Story of America's German Alien Internees*, Lanham 1997, s. 14.

²⁹ Industrial Workers of the World – rewolucyjny związek zawodowy założony w Chicago, głoszący założenia rewolucyjnego syndykalizmu.

³⁰ The Nation Calls... [dostęp 01.03.2025]

³¹ Palmer Raids, <https://www.fbi.gov/history/famous-cases/palmer-raids> [dostęp 01.03.2025]

Bibliografia:

Źródła:

- *Letter from Theodore Roosevelt to Charles J. Bonaparte*, [w:] Theodore Roosevelt Center <https://www.theodorerooseveltcenter.org/Research/Digital-Library/Record/ImageViewer?libID=o193950> [dostęp 27.02.2025]

Opracowania:

- Bishop J. B., *Charles Joseph Bonaparte: His Life And Public Service*, Nowy Jork 1922.
- Jeffreys-Jones R., *The FBI: A History*, New Haven 2008.
- Kortan M. P, Miller J. J., Mueller R. S., *The FBI: A Centennial History, 1908-2008*, Waszyngton 2008.
- Lubowski A., *Alfabet amerykański*, Warszawa 2015.
- Meed D. V., *Soldier of Fortune: Adventuring in Latin America and Mexico with Emil Lewis Holmdahl*, Houston 2003.
- Pastusiak L., *Prezydenci Stanów Zjednoczonych Ameryki*, Warszawa 2002.
- Pastusiak L. *Zamachy na prezydentów USA*, Warszawa 2010.

Strony internetowe:

- *150+ Years of History*, [w:] United States Secret Service <https://www.secretservice.gov/about/history/150-years> [dostęp 27.02.2025]
- *1860 Census: Population of the United States*, [w:] United States Census Bureau <https://www2.census.gov/library/publications/decennial/1860/population/1860a-02.pdf> [dostęp 27.02.2025]
- *1900 Census: Population of the United States*, [w:] United States Census Bureau <https://www2.census.gov/library/publications/decennial/1900/volume-1/volume-1-p5.pdf> [dostęp 27.02.2025]
- *Attorney General: Charles Joseph Bonaparte*, [w:] U.S. Department of Justice https://www.justice.gov/ag/bio/bonaparte-charles-joseph?fbclid=IwY2xjawIwK9tleHRuA2FlbQIxMAABHdjbw4XV1kixWAK62YVxz6QXQMMRpkL03MGaDuN8GG26Fg-k7V9pzJcgsq_aem_Efo0DWy5abxVTjTGzli3OQ [dostęp 27.02.2025]
- *Attorney General: George Woodward Wickersham*, [w:] U.S. Department of Justice <https://www.justice.gov/ag/bio/wickersham-george-woodward> [dostęp 01.03.2025]
- *Carl Levy – Social Histories of Anarchism*, [w:] The Anarchist Library <https://theanarchistlibrary.org/library/carl-levy-social-histories-of-anarchism> [dostęp 27.02.2025]
- *German-Americans during World War I*, [w:] Immigrant Entrepreneurship <https://www.immigrantentrepreneurship.org/entries/german-americans-during-world-war-i/> [dostęp 01.03.2025]
- *History Resources. Map of the Foreign-Born Population of the United States 1900*, [w:] The Gilder Lehrman Institute of American History <https://www.gilderlehrman.org/history-resources/spotlight-primary-source/map-foreign-born-population-united-states-1900> [dostęp 27.02.2025]
- *Model T*, [w:] History <https://www.history.com/topics/inventions/model-t> [dostęp 27.02.2025]
- *Palmer Raids*, [w:] Federal Bureau of Investigation <https://www.fbi.gov/history/famous-cases/palmer-raids> [dostęp 01.03.2025]
- *The Nation Calls, 1908-1923*, [w:] Federal Bureau of Investigation <https://www.fbi.gov/history/brief-history/the-nation-calls> [dostęp 27.02.2025]
- *Why Did So Much of Napoleon's Family Come to America?*, [w:] History <https://www.history.com/news/bonaparte-family-in-america-napoleon> [dostęp 12.03.2025]